

lyik szó írása hasonlít legjobban a kiejtéshez, melyik tér el legjobban. A tanulók azután otthon gyakorolják az írást.

A következő órákon cédulákat osztok ki, amelyekre a tanulók emlékezetből írják le a szöveget. Minden második óra elején 10 percet szentelünk az emlékezetből való írásnak. Ez sokkal kevesebb időt vesz el, mint ha egy-egy tanuló írna a táblára.

Az első dolgozat a szokásos másolás vagy diktálás helyett képleírás volt, eredménye nagyon kielégítőnek bizonyult. A második dolgozatban a tanulók már három vershez fűzött történetet dolgoztak fel oly módon, hogy az előforduló szavakból és kifejezésekből egy új kis mesét állítottak össze.

A tanulók a képecskék és a versek szövegét nagy kedvvel variálják és nagy örömmel alkotnak új mondatokat. Meglepő, hogy 2—3 képecskére mennyi önálló mondatot tudtak összehozni már az első órákon. A gyermekek mintegy játszanak a szavakkal. Az új mondatképzést a „haragszom rád“ játékkal gyakorolják be. Ezt a játékot nagy kedvvel úzik.

A III. osztály még igen alkalmas a játékos, de mégis komoly alapú nyelvtanulásra. Ebben a korban a gyermek játékos kedve még eleven, utánzó hajlama is jól kihasználható, kedve van a rajzolásához és a hallás után való tanuláshoz is. Nagy veszteség lenne a gyermekre nézve, ha a líceum megszüntetésével a második modern nyelvet is eltörölnék a III. osztályból és helyette a latin vonulna be a leányiskolába is. Ebben az esetben a gyermek kitűnő nyelvtanulási diszpozícióit és friss befogadóképességét ismét a holt nyelv javára kellene kihasználni. Játékos és eleven módszerrel pedig a gimnázium V. osztályában már nem lehet kísérletezni.

Szász Pálné Martos Nóra.

Gyermek- és ifjúságtanulmányi kiállítás az egri érseki tanítóképzőben.

A szakképzés elmélyítésére és korszerűbbé tételére az egri érseki tanítóképző az elmúlt esztendőben széleskörű és több esztendőre tervezett gyermektanulmányi munkába kezdett. Nagy költséggel beszerezte azokat a modern antropometriai eszközöket, amelyek lehetővé teszik a gyermek testi fejlődésének tudományos célú vizsgálatát. Csaknem négyezer elemiiskolás gyermekben végzett súly- és magasságméréseket. Ezenkívül összegyűjtötte ezeknek a gyermekeknek személyi, családi, társadalmi és tanulmányi adatait. Falusi és városi gyermekek játékaiból és kézimunkáiból is hatalmas gyűjteményt állított össze. Ebből az anyagból az elmúlt iskolai év végén az intézet zenetermében kiállítást rendezett.

A kiállítás rendezésében az a törekvés vezette, hogy a pedagógiai gondolatot minél szélesebb körökben népszerűsítse, a gyermek iránti komoly érdeklődést és felelősségtudatot felkeltse, illetve erősítse. Mindezt a tények pontos és politikától mentes feltárásával igyekezett elérni. Abból a sokoldalúan megokolt

feltevésekből indult ki, hogy a tények ismerete nemcsak elősegíti a megértés pedagógiájának diadalra jutását, hanem egyúttal eloszlatja azokat az előítéleteket is, amelyek alapján már előre jogosnak tartottunk bizonyos megkülönböztetést a nemzeti erőforrások megítélésében s a nemzeti feladatok szétesztésében. A tények bizonyító és ható erejének fokozása végett nagy gondot fordítottunk arra, hogy minden kiállítási darabunk konkrét, azaz helyi anyagra támaszkodjék. Ebből a törekvésből ered kiállításunknak helyi színezete. A helyi színezet természetesen nem azt jelenti, hogy figyelmen kívül hagytuk a gyermeki élet általános sajátosságait és törvényszerűségeit. Sőt minden megállapításunkat és minden következtetésünket egyetemes pedagógiai elvek jegyében és szolgálatában fogalmazzuk meg.

A kiállítás anyagának csoportosításában két szempont vezett bennünket. Egyik oldalon a gyermeki erők kibontakozásának útját kívántuk szemléltetni, a másikon pedig az egri gyermekek testi, lelki és szellemi életének keresztmetszetét adni. Az első gondolat megvalósítására rajz-, játék- és kézimunkacsoportunk szolgált, a másikéra pedig az egri gyermekek testi, lelki és szellemi életének adatait feltüntető színes grafikonjaink, diagrammáink és térképeink.

Mindezekhez meg kell még jegyeznem, hogy nemcsak az egyes kiállítási darabokat láttuk el rövid, világos magyarázatokkal, hanem az egyes csoportokat is. Ezzel biztosítottuk az óriási anyag pedagógiai szintézisét a nagyközönség részére.

A kiállításnak harmadrésze a *rajzok óriási csoportjából* állott. Egy 17 hónapos kisgyermek első firkálásaival kezdve bemutatattuk a rajz fejlődésének egész menetét a művészi megnyilatkozásokig, a kifejlett technika iskolai lehetőségéig. A fejlődés fokozatainak megállapításában *Eng Helga* kitűnő könyvét vettük alapul. Az anyagot az alsó fokon eredeti rajzok gyűjtésével, a felsőbb fokon pedig közös téma rajzoltatásával szedtük össze. A közönséget különösen a kisgyermekek rajzaiból összeállított gyűjtemény lepte meg. Ez valóban gazdag és a kibontakozásnak teljes képét nyújtó összeállítás volt. Bőséges és kitűnő példák álltak rendelkezésünkre a jelentésműködő első firkálásoknak, a csupán biológiai-technikai célú kézgyakorlatoknak szemléltetésére. A firkálás korszakából bemutattuk a lengővonalas firkát, a körfirkát, az elkülönülő és egyéniesülő firkákat, majd a következő fokozatból a jelképező firkálásokat. A magasabb fejlődési fokot jelentő első gyermekrajzokat témák szerint csoportosítottuk az ábrázolás legjellemzőbb sajátosságainak feltüntetésével. A fő témakörök az ember, az állat, a ház, a fa és egyéb tárgyak. A témakörök után bemutattuk ennek a korának legjellemzőbb fogyatékségeit, így az arány- és színérzék fejletlenségét, a tájékozódás hiányát, a térszemlélet fogyatékságát, a vonalak elmechanizálódását stb. A következő rajzcsoportok a távlatos ábrázolásba való átmenetet, majd a távlatos rajzok fokát szemléltették az egyéniség és szemléleti forma erő-

teljesebb megvilágításával. A rajz fejlődésének útját azzal világítottuk meg teljesen, hogy a rajzitanítás tantervszerű menetét is összeállítottuk az elemi foktól fel egészen a tanítóképzőig.

A *játékszerek* tekintélyes és sokszínű csoportjával nemcsak azt igyekeztünk hangsúlyozni, hogy a játék nélkülözhetetlen eszköze a testi és lelki erők kibontakozásának, hanem azt is, hogy a gyermekkori játékok természete jelentékeny mértékben meghatározza a lélek kialakuló vonásait. Ennek a gondolatnak megfelelően úgy csoportosítottuk az anyagot, hogy egyik oldalon a falusi gyermekek magukfaragta házieszközei, kukoricaszárból készült ökrei, lovai, szekerei, bámulatos leleményességet mutató traktorai, zéneszerszámai, hadieszközei és megható kedvességű szerény rongyhábái sorakoztak fel. A másik oldalon pedig a leginkább városi gyermekek játszószobáiban otthonos gyári készítmények: ólomkatonák, autók, tankok, repülőgépek, csodavárak, hazai és exotikus gumiállatok, szökehajú, selyemruhás viaszbabák stb. heverték, úgy, ahogyan a gyermekszobák sarkaiban és szekrényeiben szoktak heverni nem sokkal az első kipróbálás után: sántán, lefejezve, kihatva és darabokra tépve, szóval természetesen sorsban. A feliratok bőségével gondoskodtunk arról, hogy a közönség elé táruló kép tanulságos legyen. Valósággal megdöbbentő volt sokak számára az a felfedezés, hogy a játékszerek az emberi tevékenységnek két alapvető vonását tükrözik: a szintézist és az analízist, az alkotást és a rombolást. Milyen sokat emelkedett a fölényes városiak szemében a magyar falu, amikor megértették, hogy az alkotásra készítő falusi gyermekjátékok sokkal értékesebbek, mint az analitikus tevékenységre, végeredményben tehát rombolásra ösztönző gyári játékszerek! És milyen pompás nevelői gondolat ékelődött a látogatók százainak elméjébe: a falu építve, a város rombolva játszik. A gondolkodók számára önként adódott a végkövetkeztetés: a falu kultúrája a maga egyszerűségében és építő természetű ősiségében több nemzeti erőt képvisel, mint a városé, éppen ezért jövőnk alapjainak újrendezésében az előbbinek a szellemét kell megvalósítanunk.

A *kézimunkacsoport* elrendezése szintén a fejlődés menetének szemléltetésére szolgált. Az elemi, polgári és tanítóképzős növendékek kézimunkáiból teljes sorozatot állítottunk össze. A részletes csoportosítás a kézimunkák anyaga szerint történt. Voltak tehát papír-, fa-, agyag- és egyéb munkák. Ezeket a munkákat is örökérvényű pedagógiai gondolatok népszerűsítésére használtuk fel.

A kiállítás anyagának többi részében városunk gyermekeinek *testi, lelki és szellemi életét mutattuk be keresztmetszetben grafikonok, diagrammák, térképek és rajzok* segítségével.

A kívánt nevelői cél megvalósítására, a társadalmi és nemzeti felelősségtudat felébresztésére, illetve fokozására a legélesebb vonalakkal rajzoltuk meg az egri gyermek képét. Csak a végleleteket tüntettük fel. Egyik oldalon a szerencsésebb társa-

dalmi és művelődési viszonyok közt élő úri és polgári gyermekek arcát, a másikon pedig a proletárgyermekekét mutattuk be.

A hét-, nyolc-, kilenc-, tízéves fiúk és leányok *lelki értékeinek, gyermekvágynak* természetét színes körcekkel szemléltettük százalékos kimutatásban. Egyrészt őszinte örömmel töltötte el a nézőket az a tény, hogy az első csoport (a szerencsések) életértékei mennyiségi és minőségi eloszlásban egyaránt kedvezőek s az erkölcsi értelemben vett embereszmény felé mutatnak, másrészt minden felelősségérző embert gondolkodóba ejtett a másik csoport életértékeinek táblázata. Itt egyetlen százalékkal sincsenek képviselve a magasabbrendű ember életértékei, az idealisztikus természetűek. A proletárgyermekekben csak a test szükségletéből fakadó és anyagi természetű örömök szerzésére szolgáló életértékeket találtunk.

A gyermekeknek lelki értékei után *tanulmányi eredményüket*, azaz szellemi teljesítményük jeleit tártuk a nézők elé ugyanolyan társadalmi csoportosítással, mint az előbbi. Az eredmény itt is lehangoló bizonyos szempontból. A „hóstyák“ (külvárosok) gyermekei átlagban másfél fokkal gyengébb eredményt mutatnak fel, mint belvárosi (úri) társaik.

A befejező vonást az egeri elemiiskolás gyermek rajzához azok a grafikonok, színes rajzok és feliratok szolgáltatták, amelyek *testi fejlettségüket és társadalmi viszonyaikat tüntették fel*. A testi fejlettség fokában ugyanazt a különbséget állapíthattuk meg, mint lelki és szellemi téren. A hatéveseknél 1-9, a hétéveseknél 2-2, a nyolcéveseknél 4-8, a kilencéveseknél 3-6 kilogramm átlagsúlykülönbség van az úri és a földműves-napszámosgyermekek között az előbbieké javára.

E három csoport áttekintése után kezdett értelmet kapni az a mennyiségileg és minőségileg nagy különbség, amely a különféle társadalmi helyzetű gyermekek testi, szellemi és lelki értékei között valóban megvan. Ezt a különbséget félre nem érthető módon megmagyarázza két gyermekarc.

Az egyik szépen vasalt ruhában, nevelő vagy szülő társágában siet az iskolába. Könyvei rendezetten sorakoznak az iskolai táskában; mellettük ott van a tizórai. Ebédje meleg étel, hús és tészta. Ágya puha és tiszta. Életértékei teljesek és harmonikusak, tanulmányi eredménye jó, testi fejlettsége kifogástalan.

A másik gyermek mezítláb, télen rongyos ruhában és cipőben, félénk és bizalmatlan tekintettel, kíséző nélkül, csoportokban verődik az iskolába. Hóna alatt könyv- és irkafozlányok. Az iskolai szerek mellől hiányzik a tizórai. Reggelije tegnapi maradék volt, ebédre talán sárgarépát eszik egy darab kenyérral. Teknőben alszik vagy kemény ágyban, másod- és harmadmagával. Nem csodálkozunk rajta, hogy életértékei alacsonyrendűek, tanulmányi eredménye gyenge és teste fejletlen. Mindenki részvétellel és meleg szívvel gondol rá. Egészen bizonyos, hogy a nézők között sokan akadtak, akik pozitív terveket szőnek azóta, hogy

a jövőben ezt a másik, komor gyermekarcot is erőteljesebbnek és vidámabbnak láthassuk.

Az iskolás gyermekek testi, lelki és szellemi életét mutató grafikonok és diagrammák mellett még sok tanulságos kiállítási darab hívta magára a figyelmet.

Egy feketén pontozott térkép előtt szinte megdöbbenve álltak meg az emberek. A fekete pontok pontos helyrajzi adatokkal mutatták, hogy a *külvárosokban, különösen pedig a pincenegyedekben sok a szellemileg fogyatékos gyermek.*

Egy mellette függő grafikon talán még ennél is mélyebben hasított a szívékbe. Az *utolsó negyedszázad csecsemőhalálzási viszonyait* tüntette fel abszolút számokban és aránylagosan. Az a tény, hogy a béke boldog éveiben a csecsemőhalálzásoknak 40—50 százaléka bélhurutos volt, hogy a gazdasági jólét idején sokkal, de sokkal több gyermek halt meg bélhurutban, mint pl. a háború nyomorúságos éveiben, gondolkodóba ejtett mindenkit, akinek csak egy kis köze is van a magyar népműveléshez. Ez a grafikon a maga félelmetesen rideg és józan számaival szinte tragikomikus hatással figyelmeztet és eszméltet arra a paradoxonos állapotra, hogy a gazdasági jólét veszedelmes csecsemőinkre. Ha ugyanis van mit enni, akkor a szó szoros értelmében zsírba fullasztják, agyonetetik őket. Ennek a grafikonnak az intése elsősorban népművelésünknek szólt. Nagyobb gondot kell fordítani a csecsemőgondozás, a főzés és helyes táplálkozás kérdéseinek a legszélesebbkörű megismertetésére.

Néhány grafikon a *6—10 és 11—16 éves gyermekek halálzási adatait* tartalmazta 1910-től 1935-ig. Ezek közül különösen két tény ragadta meg a nézők figyelmét. Az egyik az, hogy a világháború utolsó esztendeje éppen olyan pusztító erejű volt a gyermekseregben itthon, mint katonáink seregében kinn a harctereken. 1918-ban négyszer annyi iskolásgyermek halt meg, mint békés esztendőkbén. A másik figyelemreméltó adat szerint a 6—10 éves gyermekeknek 28,6%-a, a 11—16 éveseknek pedig 38,6%-a a tüdőnek valamilyen megbetegedésébe halt bele. A tüdőbajok pusztítása után az agyhártyagyulladás következik 24, illetve 11,5%-os részesedéssel. Tanulságosak ezek a számok nemcsak a szülőknek, hanem a nevelőknek és orvosnak is.

Nem kevésbé tanulságosak azok a grafikonok, amelyek a *középiszkolás tanulók tanulmányi idejére, körülményeire és eredményeire* vonatkozó adatokat tartalmaznak. Az egyik pl. azt szemléltette, hogy a gimnázium I—II. osztályában az elégtelen előmenetelű tanulók csaknem kétszer annyi időt fordítanak tanulásra, mint a jelesek. Valóságos kis gyermektragédiák körvonalai bontakoztak ki ennek a képnek adataiból. Mindennél szemléletesebben magyarázta ez a grafikon a szülőknek, hogy középiszkolába sok olyan gyermeket kényszerítenek, akik erejük teljes latbavetésével sem képesek tanulmányi feladatuknak megfelelni.

A középiszkolás csoportnak egy másik darabja diagrammákban tárta a nézők elé a *jeles és elégtelen előmenetelű tanulók ott-*

honi viszonyait, társadalmi körülményeit és tanulási lehetőségeket. A két tanulócsoport adatainak összehasonlítása meglepő, de egyúttal megkapó élményt jelentett sokak számára. A piros és zöld oszlopkról azt olvashatták le, hogy az elégtelen előmenetelű tanulóknak nagyobb százaléka rendelkezik külön tanulószobával, mint a jeleseké, többnek áll rendelkezésére modern villanyvilágítás, többnek van saját tanulóasztala, ágya stb., mint a jelesrendűeknek, viszont kevesebben végeznek közülük a tanulás mellett házimunkát, mint a másik csoportból. Ez az összehasonlítás részben erősítette a társadalmi felhúzódas szükségességének gondolatát, részben pedig emelte a jeles előmenetelű tanulók erkölcsi értékét és hozzájárult ezeknek fokozottabb megbecsüléséhez.

A részletesebben ismertetett kiállítási anyagon kívül tanulságos grafikus ábrázolások voltak még kiállítva elemi iskolás fiúk és leányok tanulmányi eredményéről, a középiskolai tárgyak kedveltségi és nehézségi viszonyairól, a tanulók szorgalmi idejéről, a testi és lelki erők napi ingadozásairól, az intézet benépesüléséről és vonzóterületéről, a város elemi iskoláinak területi elhelyezéséről, a szabad levegőn való tartózkodás élettani hatásáról stb.

Mindezeket természetes módon egészítették ki azok az eszközök, műszerek és tanulmányi lapok, amelyeket a gyermek testi, lelki és szellemi életének vizsgálatához felhasznál a modern pedagógia. Ezzel a kiállítási csoporttal a gyermektanulmányozás módszeréről és eszközeiről kapott tájékoztatást a közönség.

A kiállítás egy hétig volt nyitva a közönség számára. Minden alkalommal százan meg százan keresték fel szülők, pedagógusok és a város szellemi életének vezetői, sőt igen sokan látogatták a távolabbi községekből is.

Aki nem sajnálta a fáradságot — örvedetesen sokan nem sajnálták — és végigtanulmányozta a kiállításnak egész anyagát, az rendkívüli élményekkel gazdagodott. A látogatók egyöntetű véleménye az volt, hogy a gyermek életének ebben a formában való feltárása nagymértékben fokozta a megértés szellemét, növelte a közönség pedagógiai érdeklődését és emelte a nevelői munka megbecsülését.

Ha mindezekhez hozzávesszük, hogy a kiállítás anyagának felkutatásában, összehordásában és feldolgozásában az intézet növendékei cselekvő részt vettek, s ezáltal nemcsak bepillantást nyertek a gyermektanulmányozás módszereibe, hanem el is sajátították azt, teljes értékűnek mondhatjuk az elért eredményt.

Somos Lajos.